

RAVNIČARSKE UTVRDE IZMEĐU DRAVE I SAVE U ISTOČNOJ SLAVONIJI

Đakovo – staro biskupsko sjedište

Istočno i jugoistočno od Dilja i Krndije, a na ravničarskim slavonskim područjima, nalazilo se nekoliko većih utvrda. Idući prema istoku nailazimo na selo Garčin, u čijoj se blizini nalazilo istoimeno staro selo na brežuljku zvanom Gardun. Vjeruje se da je tamo postojala utvrda, možda još iz vremena prije dolaska Hrvata u ove krajeve. Navodno su se njezini ostaci mogli zamijetiti još 1698. Kako na tom području nije bilo sustavnih istraživanja, o utvrđi u Garčinu (Gardunu) ne može se ništa pouzdano reći. No zna se da su đakovački biskupi nakon pada Bosne u tome mjestu i na tome posjedu izgradili manju obrambenu utvrdu. Kako je Garčin pao u turske ruke već 1636., možda su se spomenute godine vidjeli ostaci te utvrde, a stari je Gardun, ako je uopće postojao, propao mnogo prije.

Grad Đakovo je bogat i lijep slavonski grad te sjedište Đakovštine, a obiluje i brojnim spomenicima graditeljske baštine. Szabo posebno ističe njegov izuzetno povoljan položaj u ravnici sa svih strana omeđen uzvisinama kao prirodnim bedemom bez prometnih prepreka. Zanimljivo jest da je taj grad u gotovo osam stoljeća dugoj povijesti bio biskupsko sjedište. Ime Đakovo (Dyaco) prvi se put spominje 1239. u darovnici hercega Kolomana, brata kralja Bele IV., kojom Đakovo i Đakovštinu ustupa bosanskom biskupu Ponsi, kako bi mu to bilo sigurno utočište pred prodorima bosanskih bogumila odnosno krstjana. Od tog se vremena Đakovo pod sličnim nazivima (Diacow, Deaco...) spominje kao biskupsko sjedište da bi to bilo i danas kada je sjedište Đakovačko-srijemske županije.

FLAT TERRAIN FORTIFICATIONS BETWEEN THE DRAVA AND SAVA RIVERS IN EASTERN SLAVONIA

Several big fortifications were built in the flat areas of eastern Slavonia. The best known of them is the one in Đakovo. It was erected to protect the ancient centre of the Bosnian diocese. Initially, the defence walls were built around the first cathedral and Episcopal palace, as attested to by some preserved fragments. During the Turkish reign, the town of Đakovo was converted into a well protected Turkish town. After that, the town was renovated and some of the former mosques were converted into churches. In the late 19th century, bishop Josip Juraj Strossmayer built the present-day cathedral. In the nearby locality of Gornjani, no trace can now be found of the former fortification. The only remnant is the Turkish tower converted into a church. Some remains have been preserved of the Korod fortification, a real circular valley-type fortification lying on the marshy terrain on the outskirts of Osijek. This is quite curious as the fortification was never used by Turks nor renovated by subsequent owners. In the past century, some of its more impressive remains had been partly upgraded and renovated, but were then left once again to decay.

No veze s bosanskom biskupijom i s tamošnjim kaptolom Sv. Petra ostale su dugogodišnje. Očito su crkvene i državne prilike tamo bile zamršene. Stoga će grad stoljećima biti sjedištem bosanske biskupije i dijeliti njezinu sudbinu.

Đakovo je opustošeno u tatarskoj provali 1242., ali je vrlo brzo popravljeno. No već je 1250. biskup Ponsa zbog vjerskih sukoba prenio sjedište iz Vrhbosne i nastanio se u Đakovu. Tamo je u blizini izgradio svoje sjedište koje se s vremenom razvilo u utvrđeno biskupsko zdanje. Vjeruje se da je i naselje tada bilo posebno utvrđeno.

No to nije bilo samo privremeno rješenje jer je već 1264. papa Urban IV. priključio bosansku biskupiju kaločkoj nadbiskupiji, a đakovački biskup Toma je 1293. potpuno preselio bosanski kaptol u Đakovo. Posljedice tih odluka bit će dalekosežne jer se u Bosni nikad nije ustalila čvrsta crkvena organizacija, a to će sudbonosno utjecati na položaj Hrvata u Bosni. Dolaskom biskupa i kaptola Đakovo značajno napreduje. Tako je već 1303. izgrađen novi biskupski

dvor. Franjevci u Đakovo dolaze 1347. i grade svoju crkvu, no odmah potom odlaze u Bosnu u borbu protiv heretika. Nešto poslije (1355.) izgrađena je i katedrala Sv. Petra u gotičkom stilu koja je poslije i utvrđena, a od nje su danas sačuvani samo fragmenti.

U to vrijeme u Đakovo često navraćaju bosanski i hrvatsko-ugarski kraljevi. Bosanski ban Stipan Tvrtko tu se vjenčao s bugarskom princezom Dorotejom. U njemu su prebivali hrvatsko-ugarska kraljica Marija s majkom Elizabetom Kotromanić, kralj Žigmund (Sigismund), bosanski kralj Dabiša i drugi. Oko Đakova, točnije oko obližnjih Gorjana odigrala se i sudbonosna bitka u kojoj su kraljice bile zarobljene. Zna se da je božićne blagdane 1410. Žigmund dočekao u Đakovu sa svojom novom suprugom – Barbarom Celjskom, znanom i kao "Crna kraljica".

Velik je udarac bosansko-đakovačkoj biskupiji bio pad Bosne u turske ruke 1463. Tada je biskupija izgubila sve svoje prekosavske posjede koji su se sveli samo na područje oko Đakova. Tada je od turskih četa

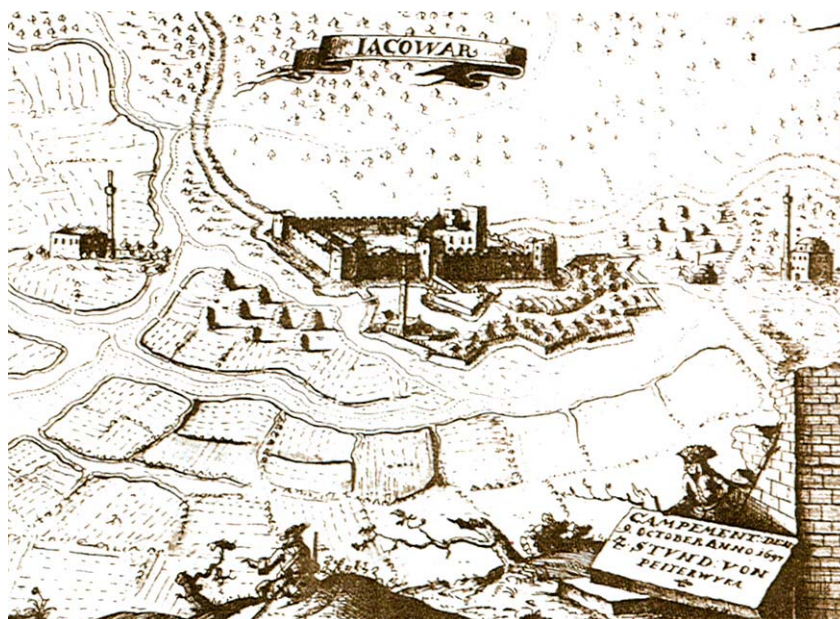
bilo ugroženo i Đakovo u kojemu biskupi od 1486. uglavnom više i ne borave.

Đakovo je okupirano 1536. u velikom turskom pohodu na Slavoniju zapovjednika smederevskog sandžaka Memhet-bega Jahjapašića. U jurišu na đakovačke zidine osobito se istaknuo Arnaut Memi-beg, kojemu je sultan zauzvrat darovao đakovačko vlastelinstvo. Njegovi će potomci kroz gotovo 150 godina turske vlasti biti gospodari Đakova.

Turci su Đakovo u cijelosti pretvorili u turski grad i nazvali ga Jakova. Biskupski je dvor srušen, poslije i franjevački samostan, katedrala prepuštena propadanju, a župna crkva Sv. Lovre pretvorena u džamiju. Sačuvan je i opis grada iz pera Evlije Čelebije. On tvrdi da se nalazi u planinskom području, sazidan u obliku peterokuta od opeka i ograđen nabijenim drvenim stupovima te podzidan kao što se utvrđuje obala. Navodi da ima samo jednu kapiju i da mu je opkop gotovo nepristupačan. Također ističe da je bio tvrdi bedem države Hrvata i Slavonaca i da je sada neosvojiva turska tvrđava. Đakovo je tada nahija uklopljena u požeški sandžak. U gradu su podignute tri džamije, a navodno ima gotovo tisuću muslimanskih kuća i 13 katoličkih.

Valja reći da bosanski biskupi iz Đakova u to vrijeme borave po franjevačkim samostanima u Bosni i Slavoniji. Bili su sve vrijeme turske okupacije uz beogradskog biskupa jedini visoki crkveni prelati koji su u porobljenim balkanskim državama ostali uza svoj narod.

Nakon sloma Turaka 1683. pod Bečom, Đakovo je 1687. oslobođeno bez borbe. Vojska i stanovništvo povukli su se iz grada, a konjanici su ga na odlasku zapalili. Ostalo je malo srednjovjekovnih spomenika. Od velike srednjovjekovne utvrde ostao je samo trag zidina koji se proteže između sadašnje katedrale i biskupskog dvora. Taj zid ima neo-

Crtež mogućih ili zamišljenih utvrda Đakova iz 1697.

bično srednjovjekovno krunište i strijelnice. U parku biskupskog dvora navodno još ima manjih ostataka negdašnjih građevina i tragova tajnovitog podzemnog hodnika.

Iz 1697., dakle deset godina nakon oslobođenja od Turaka, sačuvan je crtež srednjovjekovne utvrde oko katedrale i biskupskog dvora. To je bastionska utvrda kojoj se prilazi preko neke vrste ravelina, a ispred je

bedemima i opkopima utvrđeno naselje. Kako u Đakovu nema potvrda za takvo utvrđenje, vjerojatno je ipak riječ o planovima za utvrđivanje generala Strahenberga.

Kako je car Leopold I. potvrdio bosanskim biskupima pravo na Đakovo i okolicu, đakovački se biskupi vraćaju i podižu novo Đakovo. Jednu su džamiju preuredili u crkvu i pokraj nje izgradili franjevački samo-

Župna crkva Svih Svetih u Đakovu

stan. Unutar srednjovjekovnih zidina podignuli su skromnu katedralu i biskupski dvor. Hadži-pašinu džamiju pretvorili su u najprije u crkvu Sv. Jurja, a danas je to izuzetno zanimljiva barokizirana župna crkva Svih Svetih koja je zadržala mnoge tragove orijentalne gradnje i dekoracija. Valja istaknuti da je već 1706. obnovljena i slavna đakovačka ergele. Inače se kao početak rada ergele uzima 1506. godina kada je biskupima darovano deset arapskih konja, međutim ima naznaka da se na vlastelinstvu konji uzgajaju od 1374. Danas djeluje u sastavu Državne ergele lipicanera i svrstava se među najstarije u Europi.

Najzaslužniji za obnovu Đakova bio je biskup Josip Čolnić koji je obnovio

Ostaci obrambenog zida iza katedrale i biskupskog dvora

Katedrala u Đakovu

i proširio katedralu, izgradio novi biskupski dvor, novi franjevački samostan, kanoničke kurije i 1751. osnovao prvu pučku školu. Svakako valja spomenuti da je biskup Antun Mandić krajem 18. st. otvorio i bogoslovno sjemenište, najstariju visokoškolsku ustanovu na području Slavonije i Baranje.

Veliko je značenje imala odluka pape Klementa XIV. koji je 1773. sjedinio srijemsku i bosansku biskupiju u zajedničku Đakovačko-srijemsku

biskupiju. Ta se biskupija proteže između Save, Drave i Dunava, od Zemuna do Osijeka i Slavonskog Broda. Ipak kada je 1849. biskupom postao Josip Juraj Strossmayer (biskupom je bio do smrti 1905.), cijelo je Đakovo, biskupija, ali i Hrvatska dobili sasvim novo lice. Osobito je zaslužan za izgradnju nove đakovačke katedrale (treće po redu), bazilike Sv. Petra, koju je počeo graditi 1866., u 55. godini života u 16. godini biskupske službe. Gradnja je trajala pu-

nih 16 godina, od toga 4 godine za vanjske radove, a 12 godina za unutrašnje uređenje. Utrošeno je 7 milijuna komada najbolje opeke (pečene u Đakovu), a ispod sjevernog zida i tornja, tlo je ojačano sa 394 pobodena hrastova pilota. Kamen se dopremao iz Istre, Mađarske, Austrije, Italije i Francuske. Projektanti su bili bečki arhitekti Karlo Rösner i Fridrich Schmidt. Unutrašnje je uređenje povjereno njemačkim slikarima koji su živjeli u Rimu, ocu i sinu

Pogled na Đakovo iz zraka

Alexandru-Maximilianu i Ludwigu Seitzu. Katedrala ima 7 oltara, a ukrašena je sa 43 freske, 31 kipom i 32 reljefa, a ima i orgulje sa 73 registra, tri manulala i 5486 svirala. Dugačka je 74 m, a široka 52 m, dok je visina zvonika 84 m, a visina kupole 59 m. Iako o neoromaničko-neogotičkom izgledu i opremljenosti crkve i danas ima dosta dvojbi, ipak valja istaknuti da je pokojni papa Ivan Pavao II. za posljednjeg posjeta Hrvatskoj izjavio da je riječ o najljepšoj crkvi između Venecije i Carigrada.

Danas je Đakovo gospodarsko, vjersko i kulturno središte Đakovštine ali i Slavonije. Ima približno 30.000 stanovnika i značajno je naraslo tijekom posljednjeg rata.

Gorjani – mjesto slavne prošlosti

Gorjani su veliko slavonsko selo koje se nalazi sjeverno od Đakova, a

nim istraživanjima za obnovu crkve pronađen je još jedan podatak u spisima Ivana Kukuljevića Sakcinskog da se Gorjani prvi put spominju još 1201.

O Gorjanima je neizbježni Gjuro Szabo 1920. između ostalog zapisao da se tamo "žalibože sačuvalo samo gradište znamenitoga grada cijele velike familije Gorjanskih". Danas samo treba dodati da to više nije slučaj jer je kamenje iz temelja goleme četverostrane utvrde, smještene blizu današnjeg groblja, razvaljeno i razgrabljeno zajedno s opekom nedugo nakon Szabova posjeta. Szabo još tvrdi da je 1269. Bela IV. poklonio to mjesto i posjed Ivanu iz roda Doroszma, praocu svih Gorjanskih. Dodaje da se utvrda i posjed u 15. st. spominju znatno češće i to 1408. kao "castrum Gora", a 1467. kao "castellum Gara".

Slavnu obitelj Gorjanski vrlo smo

inače bili visoki ugarski velikaši koji su u mađarskom dijelu kraljevine obnašali istu dužnost koju je u hrvatskoj imao ban. Nikola I. i Nikola II. te Ladislav redom su obnašali palatinsku čast. Nikola I. je još u razdoblju 1354.-1375. bio i mačvanski ban. On je nakon smrti Ludovika I. Velikog bio je gorljivi pristaša kraljice Elizabete i njezine kćeri Marije. Sudjelovao je i u ubojstvu Karla Dračkog, ali je smrtno stradao u bitci pokraj Gorjana. Njegov je sin Nikola II. izabran 1394. za hrvatskog bana te uspješno ugušio pobunu braće Horvat i sa Žigmundom 1396. sudjelovao u bitci kod Nikopolja, a 1401.-1433. kao njegov pristaša obnaša palatinsku čast. Pokušaj njegova sina Ladislava, također palatina, da se domogne kraljevske časti nije bio uspješan. Ta je plemićka obitelj vladala do 1478. kada su odumrli s posljednjim članom Jobom Gorjanskim. Jedan dio njihovih golemih posjeda dobio je Zay de Csömör, a drugi palatinov dio Ivan (Ivaniš) Korvin. Čini se da su dijelom njihovih posjeda uz Korvina vladali i Séchyji, a sve to do 1536. i pada Gorjana u turske ruke.

U blizini Gorjana su se vodile dvije velike i slavne bitke. Ugarski palatin Nikola I. Gorjanski vodio je kraljicu Elizabetu i njezinu kćer Mariju 1386. na svoj posjed u Gorjane. Na putu između Đakova i Gorjana, u šumi pokraj Đakovačke Satnice, dočekale su ih velmože pod vodstvom braće Horvat i vranskog priora Ivana Paližne. U kratkom ali glasovitom boju kraljice su zarobljene (i potom odvedene u sužanjstvo u Novigrad), a palatin je smaknut zajedno s Blažom Forgacsom, ubojicom Karla Dračkog. Poslije će u krvavom građanskom ratu nadjačati Žigmund Luksemburški.

Druga se bitka zbila 1537. kada je Ivan Katzianer poveo svoje čete protiv Turaka u taj dio Slavonije. On je neposredno prije bitke pobjegao, a

Pogled iz zraka na Gorjane (kapelica Sv. Tri kralja je na glavnom raskršću

danas je poznato po osebujnom i živopisnom bogatstvu narodnog folkloru. No to je mjesto iznimno duge i burne prošlosti zanimljivo i za povjesničare. Posebno se to odnosi na srednjovjekovno razdoblje. Prvi se put spominje 1244. kao "terra Gora", i prije desetak godina je proslavilo 750. obljetnicu postojanja. No pri nedav-

često spominjali u ovim našim napisima o slavonskim utvrdama. Banskog grani obitelji bio je utemeljitelj Pavao koji je od 1320.-1326. obnašao dužnost mačvanskog bana i župana u vukovskoj, srijemskoj i bodroškoj županiji. Njegov je brat Andrija zasnovao je drugu i slaviju granu Gorjanskih – palatinsku. Palatini su

Crkva Sv. Tri kralja u negdašnjoj kuli Jaić-bega

njegovu su vojsku kod Gorjana Turci potpuno uništili. Bio je uhapšen, ali je nakon bijega pokušao pridobiti hrvatske plemiće za savez s Turcima. Potom ga je Zrinski dao smaknuti.

Turci se očito nisu koristili utvrdom Gorjanskih za koju se zna da je bila u obliku četverokuta te da je dijelom bila građena od opeke a dijelom od kamena te opasana dubokim šanci-ma. U službenom popisu Đakovštine iz 1702., dakle nakon oslobođenja od Turaka, opisuju se ostaci utvrde sljedećim riječima: "Ovdenu u selu od starine jest grad bio, koji sada sa svime jest razoren, kojega isto se nahode nekoji temelji i zlamenje, okolo kojega i sada su grabe pojake". Zna se da su se ruševine mogle vidjeti još u 18. i 19. st., a dio opeke rasprodan je prije osamdesetak godina.

Inače u okolici Gorjana su nalazišta prapovijesnih starina, a nedaleko gradine su i ostaci gotske crkve. Veliko je zanimanje povjesničara izazvala jedna cigla iskopana 1914. za koju Anđela Horvat drži da potječe iz gotske crkve Sv. Margarete i dominikanskog samostana iz 1348. Uostalom zna se da su u Gorjanima postojale mnoge crkve. Župa se spominje još 1332., a neko je vrijeme postojala i za vladavine Turaka. To se posredno saznaje iz zapisa u franjevačkom samostanu u Našicama, u

kojemu se 1581. spominje fra Matej, župnik u Gorjanima, i dvije crkve – Sv. Petra i Sv. Martina.

Valja reći da je u Gorjanu izvrsno građena kula Jaić-bega, koja je prije toga služila kao hambar, 1837. pretvorena u kapelu Sv. Tri Kralja, a povrh kule je dozidan i mali zvonik. Kula ima u prizemlju strijelnice sa tri strane, a jedan je prozor u gornjem dijelu zadržao orijentalni luk. Valja reći da je ta crkva jedan od rijetkih sačuvanih ostataka turskoga graditeljstva u ovome dijelu Slavonije.

Korođ – kružna nizinska utvrda

Sjeverno od Gorjana, a nedaleko Osijeka, u ravnicima koja je nekad bila golema močvara zvana Palača (lat. palus – močvara) na povišenom humku stoje razvaline utvrde Korođ (Korođvar). Tu utvrdu nikako ne treba zamjenjivati s istoimenim selom zvanim i Korog, smještenim blizu Laslova petnaestak kilometara istočnije. Riječ je o tipičnoj nizinskoj utvrđi (wasserburgu) na čijem je mjestu utvrda bila još u starim vremenima, a što potvrđuju i nedavno pronađene rimske cigle. Možda je taj povišeni prostor unutar močvare rabljen još kao gradina, a vjerojatno je nastao ljudskim radom i gradnjom

palisada.

Utvrd je zidana od kamena i cigle i prstenastog je oblika s promjerom od 40 m, sa središnjom četvrtastom kulom s debljinom zidova od 2,5 m. Uočljivo je da su unutarnji pregradni zidovi bili prilagođeni za stanovanje, a pronađeni su i srednjovjekovni gotički pećnjaci.

Teško je utvrditi tko je i kada sagradio Korođ? Čini se da je prije gradnje te čvrste utvrde glavno naselje u blizini bio Čepin, koji se 1258. spominje kao Kenchapa, 1290. kao villa Chapa, a 1454. kao oppidum Chapa. U njemu se u to doba javlja velikaška obitelj Korođ po kojima će nova utvrda i dobiti ime.

Udovica kneza Petra de Opor, imenom Chen po kojoj je vjerojatno Čepin i dobio ime, imala je oca zvanog Filip Veliki, a to je vjerojatno prvi poznati Korođ. Plemkinja Chen je u sudskom sporu sa svojim nećakima od kralja Ladislava II. otprilike 1295. dobila posjed na kojemu su Korođi već izgraditi Korođvar. Naime 1290. spominje se utvrda Korogh, a 1296., kako Szabo navodi, "castrum Korong ultra fluvium Drauwe".

Uspon Korođa započinje u prvoj po-

Pogled iz zraka na utvrdu Korođ i njezin okoliš

lovici 14. st. kada Filip Korođ uzima u zakup od kardinala Gilbermusa tvrđavu Osijek. Već njegov sin Stjepan postaje potom mačvanski ban u dobi od 22 godine. Bio je iznimno hrabar i veliki pristaša Žigmunda Luksemburškog u njegovim domaćim i stranim ratovima. Osobno je pobijedio Ivaniša Horvata u bitci pokraj Bosuta, zarobio ga i odveo u Pečuh. Bogatim je kraljevim donacijama

vih imanja, zajedno s utvrdom, dao svom velikom privrženiku Nikoli Čuporu Moslavačkom, a drugu polovicu Ivanu Ungnadu de Nadasdu, pristaši njegova oca Janosa Hunyadija.

Nikola Čupor je već 1467. bio erdeljski vojvoda, a potom i župan virovičke županije. No kraljeva je odluka razgnjevila sinove Ivana Rozgona – Lovru, Ivana, Stjepana i Reinalda.

Unutrašnjost utvrde Korod

značajno proširio svoj posjed u tom dijelu Slavonije.

No moć obitelji počela je opadati već u 15. st. Posljednji je od svog roda ostao Gašpar, sin Elizabete Gorjanski. Trebao je oženiti kćer Ivana Rozgona, temišvarskog župana, međutim je razvrgnuo zaruke i oženio se drugom djevojkom. To je razjarilo kralja Matiju Korvina koji mu zauzvrat 1472. oduzima sva imanja, uključujući i tvrdi Korođ, te sve to preda Rozgonima. Ipak na molbu palatina Petra Perenya, oženjenog Gašparovom sestrom Katarinom, kao i na molbu tada moćnih Gorjanskih, vratio je kralj Matija Gašparu Korođu sva imanja. No Gašpar je već godinu dana poslije poginuo u borbi s Turcima i tako se ugasila ta slavna obitelj. Tada je kralj polovicu Korođe-

Oni su protestirali protiv kraljeve odluke, no kako je i Nikola Čupor uskoro umro, dobili su od kralja 1474. polovicu imanja Korođ, a drugu je polovicu zajedno s tvrđavom dobila je obitelj Ivana Pongraza de Dengelegu. Obitelj se Pongratz javlja prvi put u Srijemu 1327., a Ivan je od 1462. do 1467. bio erdeljski vojvoda.

Kako je i na koji način Korođ došao u vlasništvo Banića od Lendave zaista nije poznato, ali se početkom 16. st. javlja kao njegov gospodar Baltazar Banić, zapovjednik hrvatskih konjanika.

Turskim je prodorima i zauzimanjem Osijeka 1529. granica prolazila upravo pokraj Korođa. Čak su neki hrvatski vojskovođe javili kralju Fer-

dinandu da su Turci 1536. osvojili Korođ, no on se zahvaljujući svom položaju u močvari uspješno othrvao. Tijekom sudbonosnog i nesretnog Katzianerova pohoda protiv Turaka u Osijeku, njegova je vojska u povlačenju prolazila pokraj Korođa, a za njima su išli Turci kao progonitelji. Katzianer je morao ostaviti osam topova jer se slomio pontonski most na Vuki i Turci su te topove nakon Katzianerova poraza vukli natrag prema Osijeku. No hrabra posada Korođa uspjela je iznenaditi Turke i oteti nekoliko topova.

Sve je to junaštvo ipak bilo uzaludno. Zabilježena je poruka kapetana Franje Zaya Ferdinandu kako u utvrdi nema ni hrane, ni praha, ni olova te da su je prisiljeni napustiti. Čini se da je do kraja 1537. Korođ bio definitivno napušten jer su sva mjesta južno i sjeverno već bila u turskoj vlasti. Turci se nisu Korođom koristili niti su ga obnavljali i on je prepušten propadanju. Već se 1697. spominje kao "dirutum castellum Korogyvar".

Od tada do danas magični i tajanstveni Korođ propada. Na njemu su se od 1967. do 1973. obavljali određeni konzervatorski radovi čime je utvrda spašena od daljnjeg propadanja, ali je potom ipak prepuštena memli i močvari. Ipak ta golema utvrda tlocrtno pravilnog kruga na sve posjetitelje i danas djeluje zbudujuće i gotovo nestvarno. Stoga o Korođu u narodu i danas kruže raznorazne priče i legende. Posebno je poznata ona o zmijskom leglu pa narod i danas utvrdu naziva "zmijskim gradom". Stoga u tu utvrdu okolni stanovnici i ne vole zalaziti. No istodobno kruže priče da je na tom mjestu zakopano i golemo blago baruna Trenka. To je vjerojatno u prošlosti mnoge natjeralo da ipak posjete ovu izuzetno zanimljivu utvrdu nedaleko Osijeka. Branko Nadilo

Slike: B. Nadilo i Z. Tanocki